

Examen HAVO

2015

tijdvak 2
woensdag 17 juni
13.30 - 16.30 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 27 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 74 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende zes voorbeelden van invasies staan in willekeurige volgorde:

- 1 Het Duitse invasieplan van generaal Von Schlieffen mislukte door de Slag bij de Marne.
- 2 Julius Caesar trok Gallië binnen en voegde het toe aan het Romeinse Imperium.
- 3 Tijdens de derde kruistocht viel het leger van de Engelse koning Richard Leeuwenhart het noorden van het huidige Israël binnen en veroverde de stad Akko.
- 4 De Duitse generaal Christiansen werd na de succesvolle invasie van Nederland bevelhebber van de Duitse troepen.
- 5 Tariq Ibn Zayid viel met zijn Arabische troepen het Iberisch schiereiland (het huidige Spanje en Portugal) binnen en verspreidde daar de islam.
- 6 Francisco Pizarro veroverde direct na de ontdekking van Amerika het Incarijk in Peru voor de Spaanse koning.

- 2p 1 Zet deze zes invasies in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Stel, je doet onderzoek naar het Romeinse Rijk en je hebt twee onderzoeksvragen:

- 1 Wat was het verloop van de veldslag tegen de Nerviërs?
- 2 Welke waarden waren voor de Romeinen belangrijk?

Je komt tot de conclusie dat deze bron beter bruikbaar is voor de beantwoording van onderzoeksvraag 2, dan voor beantwoording van onderzoeksvraag 1.

- 3p 2 Licht je conclusie toe door:
- een argument te geven voor je twijfel aan de betrouwbaarheid van de informatie uit deze bron over het verloop van de veldslag en
  - een voorbeeld te geven van de informatie over Romeinse waarden die deze bron bevat en
  - een argument te geven voor de betrouwbaarheid van de informatie uit deze bron over de waarden van de Romeinen.

Gebruik bron 1.

Je kunt uit deze bron afleiden welk beleid de Romeinen voeren bij de uitbreiding van hun rijk.

- 2p 3 Geef aan welk beleid dat is en waardoor dit succesvol is geweest.

De middeleeuwen

Gebruik bron 2.

Een bewering:

Uit deze bron blijkt dat paus Gregorius ervan uitgaat dat continuïteit de kerstening van Engeland bevordert.

- 2p **4** Toon dit aan door aan te geven:
- welke continuïteit Gregorius nastreeft en
  - waardoor deze aanpak de kerstening van Engeland kan bevorderen.

Een geschiedenis:

De Franse koning Filips IV de Schone bepaalde omstreeks 1300 dat de geestelijkheid voortaan belasting moest betalen in zijn rijk, omdat hij dringend geld nodig had.

Paus Bonifatius vaardigde daarop een bul uit, waarin hij de geestelijkheid verbood belasting aan een wereldlijk leider te betalen. Uit woede hierover liet Filips de paus gevangennemen.

- 4p **5** Leg uit, telkens met een verwijzing naar deze geschiedenis, bij welke twee kenmerkende aspecten uit de middeleeuwen deze geschiedenis past.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 3.

Uit dit fragment blijkt dat de opdracht die Columbus krijgt van Isabel en Ferdinand past bij een middeleeuws kenmerkend aspect, maar ook past bij kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw.

- 4p **6** Licht dit toe door, telkens met een verwijzing naar de bron, uit te leggen:
- bij welk kenmerkend aspect van de middeleeuwen de opdracht aan Columbus past en
  - bij welk kenmerkend aspect van de zestiende eeuw de opdracht aan Columbus past.

Gebruik bron 4.

Uit dit dagboekfragment van Marcus van Vaernewijck kan een oorzaak voor het uitbreken van de Opstand worden afgeleid.

- 2p **7** Licht dit toe door aan te geven:
- welke oorzaak uit deze bron kan worden afgeleid en
  - waardoor deze oorzaak bijdraagt aan het uitbreken van de Opstand.

Gebruik bron 4.

Uit dit dagboekfragment kan een reden worden afgeleid voor het terugroepen van de hertog van Alva door Filips II.

- 1p **8** Geef aan welke reden dat is.

Enkele gegevens over Isaac le Maire (1558/59-1624):

- 1 In 1585 vertrekt de protestantse koopman Isaac le Maire met zijn gezin van Antwerpen naar Amsterdam.
- 2 Vanaf de oprichting in 1602 is hij aandeelhouder en bestuurder van de VOC. Als er geruchten ontstaan over verduistering moet hij deze functie neerleggen.
- 3 In 1609 geeft hij leiding aan 'De Groote Compagnie', een geheim genootschap dat handelt in aandelen van de VOC en probeert de waarde van die aandelen te beïnvloeden.
- 4 Op aandrang van de VOC verbieden de Staten-Generaal het verhandelen van aandelen die nog niet in het bezit van de verkopers zijn. De maatregel betekent het einde van de 'De Groote Compagnie'.

De levensloop van Isaac le Maire kan worden gebruikt om verschillende kenmerkende aspecten uit de vroegmoderne tijd te illustreren.

- 4p **9** Kies twee gegevens uit het leven van Le Maire en verbind die telkens met een ander kenmerkend aspect van de vroegmoderne tijd.

In 1588 werd duidelijk dat de opstandige Nederlandse gewesten zich tot een zelfstandige staat konden ontwikkelen.

- 3p **10** Noem de militaire gebeurtenis in 1588 die mogelijk maakte dat de opstandige gewesten zich tot een zelfstandige staat konden ontwikkelen en leg uit waardoor deze gebeurtenis hieraan bijdroeg.

Gebruik bron 5.

Een bewering:

In deze tabel is zichtbaar dat de beleidswijziging van de VOC in Azië in 1619 succesvol is.

- 3p **11** Licht dit toe door:
- die beleidswijziging te noemen en
  - uit te leggen of uit deze tabel blijkt of deze bewering juist is.

Op 14 juli 1789 bestormde de Parijse bevolking de Bastille, een beruchte gevangenis. Hiermee begon de democratische revolutie in Frankrijk. In augustus 1789 nam de Nationale Vergadering het besluit om als eerste de wetten te hervormen die te maken hadden met de feodale privileges: het feodale stelsel werd afgeschaft.

- 2p **12** Geef aan:
- welk Verlichtingsideaal de revolutionairen met dit besluit nastreefden en
  - welk doel zij hiermee wilden bereiken.

In 1866 brak in Maastricht een cholera-epidemie uit. Als gevolg van deze zeer besmettelijke ziekte overleden 298 inwoners, waarvan 295 arbeiders en armen. Deze cijfers komen uit een overheidsrapport, waarin per straat werd bijgehouden waar slachtoffers vielen.

- 6p 13 Leg uit welke oorzaak-gevolgrelatie er bestond tussen:
- de Industriële Revolutie en deze epidemie en
  - de belangstelling van de overheid voor deze epidemie en de sociale kwestie en
  - de sociale kwestie en de voortschrijdende democratisering.

In Duitsland zijn verschillende opstanden uitgebroken. De volgende zes gebeurtenissen die daarmee te maken hebben, staan in willekeurige volgorde:

- 1 Adolf Hitler leidde een opstand tegen de Republiek van Weimar. Hij wilde gebruikmaken van de onrust die was ontstaan door de zware inflatie ten gevolge van de herstelbetalingen. De opstand mislukte en Hitler werd tot gevangenisstraf veroordeeld.
- 2 Matrozen in Kiel kwamen in opstand tegen de slechte omstandigheden op de Duitse schepen. De opstand sloeg over op het Duitse leger en veroorzaakte het aftreden van de keizer.
- 3 De hoge militair Von Stauffenberg besloot een aanslag te plegen op Hitler nadat hij had gehoord dat de SS begonnen was Joden in Rusland massaal om te brengen. Hij werd samen met mede-opstandelingen geëxecuteerd nadat de aanslag was mislukt.
- 4 In Berlijn brak de Spartakus-opstand uit.
- 5 Na de Rijksdagbrand werden duizenden communisten gearresteerd die volgens de nazi's van plan waren een opstand tegen het bewind te beginnen.
- 6 Na enkele aanslagen op de keizer liet Bismarck wetten aannemen die gericht waren tegen de socialistische partij in Duitsland.

- 2p 14 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 6.

Omstreeks 1880 wordt in Duitsland volop gediscussieerd over een mogelijk koloniaal rijk. Fabri is voorstander van zo'n Duits koloniaal rijk.

- 4p 15 Leg uit waarom een koloniaal rijk volgens Fabri:
- op economisch gebied noodzakelijk is en
  - voor de binnenlandse politiek wenselijk is.

Gebruik bron 7 en 8.

Stel, je schrijft een werkstuk over de buitenlandse politiek van Duitsland tussen 1871 en 1918. Je kunt beide bronnen goed gebruiken om de koerswijziging in het beleid rond 1890 te beschrijven.

- 4p **16** Toon dit aan door:
- bij een van beide bronnen uit te leggen waarom die bron past bij het beleid tot 1890 en
  - bij de andere bron uit te leggen waarom die past bij het beleid vanaf 1890.

Kanselier Bismarck was geen voorstander van de opvatting van Fabri (*zie bron 6*).

- 2p **17** Leg uit welk politiek bezwaar Bismarck had tegen een imperialistisch buitenlands beleid van Duitsland.

In 1901 begon de Nederlandse regering in haar kolonie Nederlands-Indië met de 'Ethische Politiek'. Onderdeel daarvan was onderwijs voor de Indonesische elite. Op de Nederlands-Indische scholen werd een Europees lesprogramma ingevoerd met Nederlands als voertaal.

- 2p **18** Leg uit waardoor deze Ethische Politiek bijdroeg tot de groei van het nationalistische verzet in Nederlands-Indië.

Er bestond een verband tussen de opvattingen van voorstanders van een Duits koloniaal rijk en het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

- 2p **19** Leg uit welk verband dat was.

Gebruik bron 9.

Tekenaar Karl Arnold geeft hier een mening weer over de komende Rijksdagverkiezing.

- 3p **20** Licht deze prent toe door aan te geven:
- met een verwijzing naar de bron welke mening over de verkiezing de tekenaar hier weergeeft en
  - welk verband er bestaat tussen de Rijksdagbrand en de situatie die Arnold hier afbeeldt.

Gebruik bron 10.

In de Duitse steden zijn vlak na de oorlog de puinhopen meestal opgeruimd door *Trümmerfrauen* zoals op deze foto.

- 1p **21** Geef de verklaring waarom dit werk toen juist door vrouwen moest worden gedaan.

Gebruik bron 10.

Foto's als deze zijn in de Verenigde Staten gebruikt om de politieke doelstelling van het Marshallplan over te brengen op de publieke opinie.

- 3p **22** Licht dit toe door:
- het politieke doel van het Marshallplan te noemen en
  - uit te leggen waardoor deze foto dat politieke doel kan overbrengen.

De communistische partij van Oost-Duitsland noemde de Berlijnse Muur een 'Antifascistische Verdedigingswal'.

- 2p 23 Leg uit dat de benaming 'Antifascistisch' past bij het DDR-beeld van West-Duitsland tijdens de Koude Oorlog.

Een historicus beschreef de Brezjnev-doctrine als de Russische tegenhanger van de Truman-doctrine.

- 2p 24 Leg met de kern van de Brezjnev-doctrine uit welke redenering hij daarbij volgde.

Een gebeurtenis:

In november 1983 hield de NAVO een grote militaire oefening waarin een conflict tussen Warschaupact en NAVO werd nagespeeld. De Sovjetregering was bang dat de oefening een voorbereiding was op een échte nucleaire aanval.

Toen de Amerikaanse president Reagan van een Russische dubbelspion hoorde hoeveel paniek er in de Sovjet-Unie was, reageerde hij verbaasd, maar hij paste de oefening wel aan.

Deze gebeurtenis kan gezien worden als continuïteit maar ook als verandering ten opzichte van de jaren 1970.

- 4p 25 Leg dit uit voor zowel de continuïteit als de verandering.

Gebruik bron 11.

Een bewering:

Gorbatsjov verbindt in dit interview een eigen conclusie aan een kenmerk van de Koude Oorlog.

- 2p 26 Geef aan:
- welk kenmerk van de Koude Oorlog Gorbatsjov hier centraal stelt en
  - welke conclusie hij hieruit trok voor zijn buitenlands beleid.

Twee gegevens:

- 1 Tussen 1955 en 1970 steeg het aantal bromfietsen in Nederland geleidelijk van een half miljoen naar bijna twee miljoen.
- 2 Fabrikanten gingen zich in de jaren 1960 steeds meer toeleggen op de productie van bromfietsen voor jongeren.

Beide ontwikkelingen kunnen worden verklaard vanuit hetzelfde kenmerkende aspect van de twintigste eeuw.

- 3p 27 Noem dit kenmerkend aspect en verklaar elk van beide ontwikkelingen telkens vanuit een onderdeel van dit kenmerkend aspect.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.